

Г. І. Ярова

МУЗЕЙ ГЕТЬМАНСТВА ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР З КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ТЕМАТИКИ

Музей гетьманства почав свою роботу в березні 1993 року в місті Києві на Подолі.

Будинок, в якому міститься Музей, є унікальною, чудом збереженою пам'яткою цивільної архітектури кінця XVII - початку XVIII ст. (типове українське бароко), з надбудовами в XIX ст. здавна відомий як "будинок гетьмана Івана Мазепи".

Історія цього будинку має чимало яскравих сторінок. З 1717 року ним володіла визначна київська козацько-міщанська родина Сичевських, представники якої обіймали в середині XVIII століття високі посади в київському магістраті. Є припущення, що в 1763 році цю садибу відвідував останній кошовий отаман Запорозької Січі – Петро Калнишевський, щоб вирішити питання будівництва нової церкви на честь св. Пантелеймона, та шпиталю для лікування хворих козаків, які поверталися з Пруського походу. Ці питання він обговорював не тільки з Митрополитом, а ймовірно з власником нашої садиби і священиком Яковом Сичевським, парафія якого була поруч.

Родина Сичевських, відомості про яку збереглися з кінця XVII ст., з часів гетьмана Івана Мазепи, була знана в Києві. Відомо, що коли в 1699 році обирали чергового війта Дмитра Полоцького, на урочистостях у Магістраті були присутні батько і син Сичевські.

Батько – Мартин Сичевський обіймав на той час посаду старшого райця (радника), а його 28-річний син Степан Мартинович (1671-1742 рр.) лавника (засідателя) київського магістрата. Степан Сичевський за вірну службу в війську був пожалуваний чином сотника.

Після закінчення служби він повернувся до Києва, де, попрацювавши в Магістраті, взяв духовний сан і у 1711 році став священиком церкви Спаса Преображення на Подолі.

Другий син – Кирило Сичевський (1711-1762 рр.) з дозволу митрополита Рафаїла Заборовського поступив до Київського Пустинно-Микільського монастиря.

Третій син – Іван Степанович Сичевський, відслуживши канцеляристом у Генеральній військовій канцелярії, продовжував службу у Петербурзі, та повернувся до Києва у 1756 році, одружився з дочкою полкового обозного Софією Родзянко. Родина поселилася на Подолі в парафії церкви Миколи Набережного і, дякуючи покровительству гетьмана Кирила Розумовського, Іван Сичевський став київським війтом. Після смерті Якова та Івана садиба перейшла до Кирила, що заповів її невістці Марфі та онуці Ксенії, котра вийшла заміж за лікаря дворянина Семена Розлача. З вересня 1787 року Марфа Сичевська через свого зятя Розлача (рід якого походив з козацької старшини) продала садибу Київському купцю Козьмі Андрійовичу Усовичу за 1400 карбованців.

З останньої чв. XVIII ст. будинок перейшов у власність київських купецьких родин. Садибу Усовичів по Спаській придбав у серпні 1810 року київський купець Іван Петрович Покровський.

Величезна пожежа на Подолі 1811 року знищила на будинку садиби (що був одноповерховим) дерев'яний дах. Пізніше у будівлі надбудували другий поверх, прикрасили фронтоном з двома колонами, згідно з проектом архітектора Андрія Меленського. В кінці XIX ст. будинок перейшов у спадщину до родичів Покровських – сім'ї Морачевських, які володіли садибою на Спаській до революції 1917 року (вся інформація по історії будиночку досліджена краєзнавцем Риммою Лякіною).

Після революційних подій 1917-1921 років будинок було націоналізовано і віддано під комунальні квартири, в 1980-х роках ці квартири було ліквідовано, і старовинна кам'яниця впродовж десятиліття була пустою.

У 1963 році "будинок Мазепи" взято під охорону держави як пам'ятку архітектури (за № 28).

У квітні 1992 року з ініціативи громадських організацій Києва і представників української діаспори в місті було створено Фонд Івана Мазепи, який збирав кошти для реставрації будинку з метою подальшого створення в ньому музею.

З 1993 року Музей гетьманства ввійшов в структуру музеїв столиці України і працює рівноправно з іншими музеями міста.

За цей час сформовано колектив, фонди, бібліотеку, організовано численні історико-тематичні і мистецькі експозиції, науково-практичні конференції, дискусії, громадські та інші заходи. Науковці Музею постійно беруть участь у різноманітних культурно-просвітницьких проектах, акціях, співпрацюють із провідними вітчизняними істориками, письменниками, митцями, громадськими діячами, представниками української діаспори. У Музеї постійно діють фото-документально-речові виставки "Гетьман Іван Мазепа та його доба", "Гетьман Павло Скоропадський та Українська держава 1918 року", "Гетьман Пилип Орлик – автор першої Конституції України", "Симон Петлюра та його оточення", періодично відбуваються засідання дискусійного клубу "Гетьманська вітальня".

Поглянемо, про що розповідають експозиції музею.

Експозиція першого залу знайомить з історією будинку, з іменами та прізвищами добродійників – представників української діаспори, що викарбувані на бронзовій дошці. Порядок українських гетьманів за матеріалами видатних українських істориків (М. Максимовича, М. Грушевського, Н. Полонської-Василенко, І. Крип'якевича, Ю. Мицика).

Основою зали гетьмана Богдана Хмельницького є триптих “Богдан Хмельницький” художника Андрія Юхимця та муляж короги Б. Хмельницького з зображенням його родинного герба “Абданк-Сирокомля” (дарунок музею від голови Кременчуцького осередку об’єднання “Спадкоємці Богдана Хмельницького” В. Басаргіна); ошатне кольорове зображення (копія) титульної сторінки реєстру Війська Запорозького 1649 року; офорти відомого українського художника-графіка Олександра Данченка та ін.

Зал гетьмана Івана Мазепи розповідає як про основні віхи життєвого шляху гетьмана, дивовижні повороти його долі, так і про тогочасну козацьку державність в цілому. Тут можна побачити гравюру Василя Масютіна “Іван Мазепа”, барокову гравюру (оригінал) художника Іларіона Мігури “Мазепа серед добрих діл своїх”, виконану у 1706 році, добірку речей з козацького побуту, шаблі, гарматні ядра, люльки для куріння тощо.

В наступному залі відвідувачі знайомляться з діяльністю гетьмана в екзилі Пилипа Орлика – автора першої демократичної Конституції України (5 квітня 1710 року).

Серед експонатів, що розповідають про гетьмана Пилипа Орлика в залі є копія документу “Правовий уклад та конституції відносно прав і вольностей Війська Запорозького...”, факсимільне видання “Щоденника” Пилипа Орлика (Гарвардський університет 1989 р.) та інші.

Одне з провідних місць в експозиції Музею посідає постать видатного державного діяча Павла Скоропадського - нащадка гетьманського роду, а також останнього гетьмана України. Доба його правління представлена документами і матеріалами з особистої колекції Скоропадських, які передала до Музею гетьманівна Олена Отт-Скоропадська: це особиста печатка гетьмана П.Скоропадського, деякі документи та фото з родинного архіву, колекція портретів гетьманів України та інші матеріали часів існування Української держави – Гетьманату 1918 р.

Виставка “Симон Петлюра та його оточення” розповідає відвідувачам про часи розбудови української держави в період Української Народної Республіки на чолі з Директорією. Серед експонатів цієї доби можна побачити лист Голови Директорії до міністра Холодного, листи Симона Петлюри та його дружини до дочки Лесі, грамоти і нагороди старшин Армії УНР. В основному, це експонати, передані до Музею нащадками вояків Армії УНР - П. Лимаренком, О. Сірополком, О. Юзенів, Л. Зелик, Н. Соневицькою та іншими.

Окрім наукових експозицій, у Музеї працює виставковий зал, що є пам’яткою архітектури XIX ст., прикрашений двома білими з позолотою колонами.

З початків роботи Музею його науковці були в пошуках побудови сталої експозиції, тому кілька років працювали в режимі змінних наукових виставок. Першою в 1994 році була виставка: “Іван Мазепа – Великий гетьман України” (до 285 роковин смерті гетьмана) і одночасно з нею музей організував науково-практичну конференцію, присвячену Іванові Мазепі, яка мала досить широкий розголос як в Україні, так і за кордоном. У своїй резолюції конференція підтримала ініціативу Київського обласного товариства охорони пам’яток та Білоцерківського музею про встановлення пам’ятника на батьківщині гетьмана Івана Мазепи в його рідному селі Мазепинці. Відлитий у бронзі гетьман був замовлений на кошти відомого мецената з США, львів’янина за походженням – Мар’яна Коця.

В журналі “Неопалима купина” (1-2 число) за 1995 рік була опублікована Ганною та Іваном Шовкоплясами перша на той час в Україні бібліографія гетьмана Івана Мазепи.

У 1997 році визначною історичною датою було 325-річчя з дня народження Пилипа Орлика. З цієї нагоди в музеї створена наукова виставка “Пилип Орлик – гетьман України в екзилі”. Це була одна з найважливіших виставок, бо подати гетьмана за повної відсутності матеріалів було непросто.

В квітні 1998 року було відкрито виставку “Павло Скоропадський та Українська держава 1918 року”.

В наступному 1999 році в залах Музею гетьманства відбулася наукова конференція “Наказний гетьман Павло Полуботок”. До неї були залучені відомі українські історики, колекціонери, які поділилися з нами своїми дослідженнями та матеріалами. Також одночасно була організована документально-речова виставка, присвячена Павлу Полуботку.

А до 250-річчя із часу відновлення гетьманства в Україні, у 2000 році, співробітники музею підготували наукову конференцію і виставку присвячену гетьманові України Кирилові Розумовському.

В музеї велася дослідницька робота з питань походження геральдики міст України та дослідження генеалогії української козацької старшини. Результатом стали публікації у монографіях та журналах. Питання геральдики гетьманського періоду висвітлені науковим

співробітником Володимиром Панченком в книзі “Гербівник міст України”. Ця праця вперше в незалежній Україні подавала (1994) інформацію про старовинні герби українських міст і містечок усіх регіонів.

У січні 2003 року розпочала свою роботу авторська прямоефірна радіопередача на каналі “Духовного відродження “Культура”” - “Наш родовід”, що започаткував д.і.н. В.В. Кривошея (ведучою була директор Музею Г. Ярова).

З 1996 року в Музеї систематично проводяться засідання клубу “Гетьманська вітальня”. Частими гостями вітальні є провідні науковці, журналісти, друзі та шанувальники музею.

Майже щорічно Музей видає збірник наукових праць “Козацька скарбниця”.

На сьогодні фондова збірка Музею налічує 7 тис. одиниць збереження основного фонду та кілька допоміжного.

Бібліотека Музею гетьманства одна з найкращих в Україні серед збірок з козацько-гетьманської тематики і налічує більше трьох тисяч книг.

В музеї розроблений сайт (2007 р.) , який постійно оновлюється і є джерелом інформації про події, що відбуваються в музеї, для багатьох установ та окремих його відвідувачів. Також музей має електронну пошту, за допомогою якої спілкується з науковцями України та закордону.

Summary

The activity of one of the centers of Cossackhood research – the Museum of Hetmanship – is being described. The work of this centre in exhibiting and spreading the information about Cossack starshyna is being covered.

Ю. М. Горбаченко

КАНІВСЬКИЙ ПОЛК (ДЕЯКІ ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ)

Мета цієї статті подати матеріали про деякі населенні пункти Канівського полку.

Нащадки слуг Канівського замку Севруків, Ждановичів, Товстих, Якововичів стали до лав козацтва: Матей Севрук – слуга замку Канівського (1564 [1, с.140]), Севрученко Михайло – козак полкової сотні Чигиринського полку (1649), Севрученко Грицько – козак Ніжинської сотні (1649), Севрук Гришко – козак Овруцької сотні Київського полку (1649), Севрук Лука – козак сотні Павлоцької Білоцерківського полку (1649); Товсті Федір – слуга замку Канівського (1564 [1, с.140] – 1585 [1, с.243]), Іван – козак сотні Стародуба Канівського полку (1649); Ждановичі Леон – слуга замку Канівського (1564 [1, с.140]), Степан – козак сотні Волинцова Канівського полку (1649), Ісай – козак сотні Терехтемирівської Канівського полку (1649); Севастяновичі Микита – слуга замку Канівського (1564 [1, с.140]), Мартин – козак сотні Волинцеві Канівського полку (1649); Кіндрат Панкович – слуга замку Канівського (1564), полковим осавулом був Юхим Панченко, з цієї родини відомі Юсько, який козакував у сотні Михайлівській у 1649 р., Семен Панченко – у сотні Канівській Стародуба; Якововичі Михайло – слуга замку Канівського (1564 [1, с.140]), Степан – козак сотні Гуниної Канівського полку (1649).

Бабичі. 1616 р. за це село вели суперечку канівські міщани і київський земський писар Федір Проскура [2, с.309]. В інвентарі 1622 р. Канівського староства зазначено як село з семи поселеннями і шести підсусідками, у цій волості млин в три кола. В 1622 р. у селах Бабичі і Ржавці підданих 10, інші – козаки. 1646 р. княгиня Катаржина з Леснева третя дружина князя Стефана Четвертинського, підкоморна брацлавська здійснила запис до луцьких земських книг князю Яремі Вишневецькому. Слуцькі, луцькі і канівські маєтності її першого чоловіка старости луцького Ієроніма Харленського передані йому від Федора Суцанського-Проскури у вічність Городище і селище Товарів над р. Рось: містечко Межиріч осаджене, селище Таганча і грунт при ньому таганицький на якому містечко Вороб'ївка осаджене, а при ньому два городища: Повітов і Кізяків над р. Росава. Крім того с. Бабичі подарувала Вишневецькому [3, арк.87]. Згідно королівського привілею 20 липня 1661 р. млин бабичський з селами Бабичі і Молчиці в старостві Канівському передано за проханням місцевого козацького полковника-шляхтича у володіння Канівського богородицького монастиря. Сучасне село Канівського району

Беркозівка село в 5-ти верстах від Таганчі , на безіменному струмку, серед гір покритим лісом [4, с.434]. В інвентарі 1622 р. Канівського староства зазначено як село з одним поселенням і двома підсусідками. 15 квітня 1659 р. староста корсунський, воевода познанський Ян Лещинський отримав привілей на це село [5, с.781]. Гетьман Ю. Хмельницький 22 грудня 1660 р. надав універсал Канівському монастиреві Пресвятої Богородиці на два млина: один Колачинський, називаємий Черетянка, а другий Біркозовський на річці Росаві стоячі. 30 грудня 1670 р.